

SOMETIMES THEY COME BACK

KONTRA FERENC

Bill Clinton választási kampánya során bemutattak az elnökjelöltreől és családjáról egy dokumentumfilmet. Meg tudom érteni azt a polgárt, aki ennek láttán szavazott rá. Jóllehet a politikai harc egyik morzsájáról van szó, most még sincs kedvem legyinteni, hogy minden vágás, mozdulat és részlet a helyén van, mint egy hatásvadász Coca-Cola-reklámban, mert ezúttal nem a fogyasztás kultuszán és a profi képtechnikán van a hangsúly, hanem a mélyebb rétegeken, melyekben sok amerikai szívesen felfedezi önmagát. Nem divat már ott sem a mesterkéeltség. A főszereplő két különböző stílusú állólámpa fénykörében ül, és szokatlan természetességgel beszél a gyermekkoráról. Családi fotók a takaróképek, az ötvenes évek filmjeit idézik. Dodgereket, Coco Popsot és flippereket. Egy ház képe tér vissza sűrűn: HOPE – ez áll a koloniális stílusú faépület homlokzatán. Az elnökjelölt arról beszél, hogy számára az otthon jelentette a *reményt*. Elia Kazan *East of Eden* című filmjében egy ugyanilyen ház padlásáról

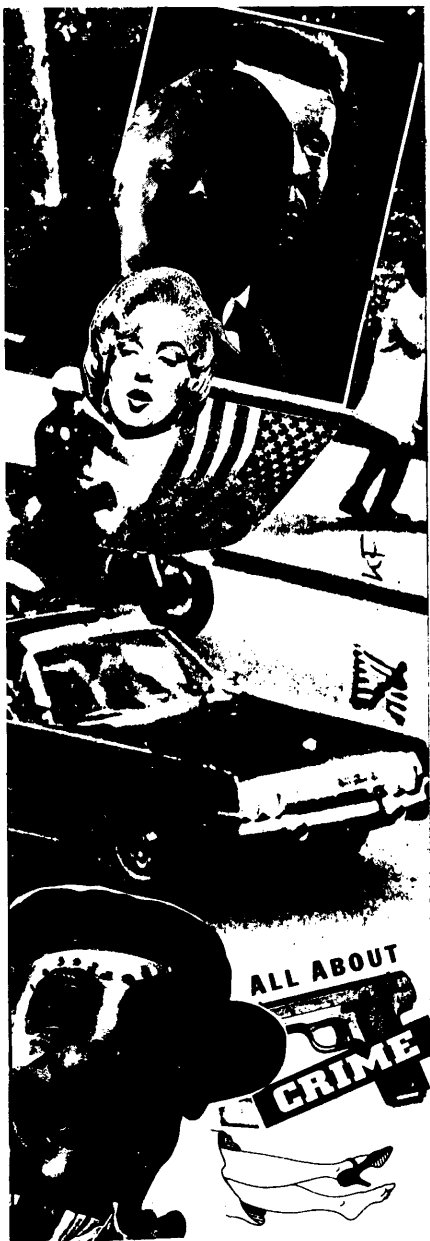

csúsztatja a jégtáblákat James Dean, hogy apja kedvében járjon, és a friss saláta szállítható legyen. A lányok az iskola egyenruhájában pózolnak vattacukorral. Gyerekek játszanak a sok mosástól összement ingben. Mintha elvonulna előttük a tűzoltókocsi, ahogyan David Lynch Blue Velvet című filmjének indító és záró képsorában. Mintha egy fáról zuhanna le a kamera, hogy kövesse az erdőben rohanó gyereket, majd végpásztázza a július 4-i ünnepséget, mert Oliver Stone hőséne is ez a születésnapja, ezért hisz a felemelkedés hazájában, és végül háborús veterán lesz belőle. Clintonnak sikerült elkerülnie Vietnámot, előélete tele van „szabálytalansággal”, amiért eszében sincs szégyenkezni. A fekete-fehér képek az ötvenes évek texasi kisvárosát idézik, ahol Peter Bogdanovich The Last Picture Show-ja játszódik. A filmvilágban van valami meghatározhatatlan varázserejű bája annak, ahogyan a gyerekkort visszapergetik, és ebből Hollywood teremtett igazán fényes nosztalgiát, gondoljunk csak a To Kill a Mockingbirdre 1963-ból, melyet hét Oscarra nomináltak, és ebből kettőt meg is kapott, ugyanaz a Robert Mulligan rendezte, aki a Summer of '42-t 1971-ben, a tizenöt éves Hermie történetét meséli el; Jennifer O'Neill és egy ilyen vakáció alighanem minden amerikai kamasz álma volt.

Clinton egyéniségét – saját bevallása szerint – egy kisváros határozta meg. Az ötvenes évek Amerikájának countryja olyan jelenség, melynek tekintélyes irodalma van. Jellemző, hogy éppen most bontakozik ki a

Stephen King-mitológia. És ebben a gondolatmenetben nem az a rengeteg rémség és feszültség a lényeges, amiért milliószámra veszik a könyveit, hanem az a milió, amiért ugyanennyien otthon érzik magukat ebben a környezetben – mert különben a történetek intenzitása is gyöngébb lenne. Stephen King pontos ismereteket közöl, a legtöbb könyve félig helytörténet! Leírásai pontosak, ahogyan megnevezi, bejárja, feltérképezi, szétszedi és összerakja azt a világot, amelyben hősei mozognak. Leleplezi közben önmagát: szereti az amerikai kisváros sehol-másutt-nincs atmoszféráját, amelyben nagyon otthon kell lenni ahhoz, hogy elinduljon a kísértetek vonata, a rémkoppantók úrhajója, hogy megszülessen Carrie és Christine, a kukorica gyermekei, a tűzgyújtó kislány, vagy a kisfiú, aki „ragyogni” tud. „Jerusalem’s Lotot 1765-ben alapították (kétszáz évvel később a parkban tűzijátékkal és élőképekkel ünnepelték bicentenáriumát; a kis Debbie Forester indián hercegnői jelmeze egy eldobott csillagszórótól meggyulladt, és Parkins Gillespie-nek hat jómadarat kellett hűvösre vágni, hogy kijózanodjanak), kereken ötvenöt évvel azelőtt, hogy Maine a Missouri Egyezmény értelmében megkapta az állami státust. A város egy meglehetősen prózai eseményről kapta a nevét. A vidék egyik legelső lakója egy Charles Belknap Tanner nevű mogyoró ember volt. Disznókat tartott, s az egyik hatalmas kocáját Jerusalemnak hívták. Jerusalemban egy nap etetési időben kitört az óljaból, és a közeli erdőbe menekült; később teljesen elvadult. Tanner még évekkel később is

elkergette birtokáról a gyerekeket – a kapun kihajolva baljóslatú, vészterhes hangon káromgott: »Táguljatok Jeruzsálem vidékéről, ha nem akarjátok felkoncoltatni magatokat!« A figyelmeztetés hatásos volt, akárcsak a név. Nem sokat bizonyított, csupán azt, hogy Amerikában még egy disznó is pályázhat a halhatatlanságra.» A Jeruzsálem's Lot angolul ugyanis azt jelenti: Jeruzsálem vidéke. De más tanulságai is vannak az idézetnek. King neves elődeitől, Norman Mailertől és Truman Capote-tól leste el az eljárást, hogy dokumentumokat, publicisztikát ötvözzön fikcióval, egészen Tom Wolfe-ig jellegzetesen amerikai hagyományai vannak az eljárásnak. King főleg gyermekszereplőivel azonosul (pl. Creepshow, Stand By Me, Silver Bullet, Pet Sematary), és gyakori eljárása, hogy a felnőtt hősket visszaküldi gyermekkoruk színhelyére, ilyen a Salem's Lot című regény és a Sometimes They Come Back című novella is, a főhős visszatér a gyermekkor kisvárosába, hogy rekonstruálja a rejtelmeket, mert a hely és a félelem éppúgy nyomot hagytak további életén, kitörölhetetlen pecsétet. A cím tehát szimbolikus: NÉHA VISSZATÉRNEK, amikor senki sem várja, az emlékek a maguk szépségükkel és borzongásukkal. Mégis büszkék arra, ahonnét jöttek. Felejteni csak a vesztesek szoktak – mondja az IT egyik hőse. Az ötvenes évek monumentális tablóképe a regény, az elpusztíthatatlan bohóccal és a kevésbé hiteles, mindent bebábozó óriáspókkal, mindenesetre Tommy Lee Wallace zseniálisan vitte filmre. Az egyik főszerepet pedig az a Dennis Christo-

pher játssza, aki a Fade To Black főszerepét is. Ez utóbbit Vernon Zimmerman írta és rendezte. Egy filmraktáros fiatalember beteges rajongásáról szól. Régi filmek peregnék a fülledt szobában, és a jeleneteket az életben újrjátssza. Film és valóság összecúsúzik. A szökeség képe az ágya fölött a mennyezeten. Mániákusa lesz a celluloidnak és Marilyn Monroenak. Tragikus sorsa azt sugallja: aki sztárokat utánoz, önmagának is csak másolata lesz. Úgy hal meg, mint James Cagney az egyik maffiafilmben.

Hamis az a nosztalgiakép, amely csupán vidám házibulikhoz kötődik, holott gyakran tragédiák ébresztik fel. KING AND QUEEN OF AMERICA. Marilyn és J. F. Kennedy legendája főleg haláluk kiderítetlen körülményeivel kapcsolatos. Néha visszatérnek (ők és mások), hogy rekonstruálják hajdani énjüket, utolsó álmatlan éjszakájukat, az ikrek horoszkópját, a jövőt a planéták állása szerint, hogy CSILLAG LESZEL, FÉNY NÉLKÜL. Néha visszatérnek a nyitott sportkocsiban, ahogyan Oliver Stone J. F. K.-ében. AMERICAN DREAM – mondta Clinton, amikor megválasztották. És mondták előtte sokan mások, come back.

Happy Birthday, Mister President – énekelte Marilyn Monroe, nem sokkal halála előtt az elnök tiszteletére rendezett partyn, amikor viszonyuk nyílt titoknak számított. Nevük összefonódott a köztudatban. Fotóikról mindenkinek az USA jut az eszébe. Monroe személyéről könyvtáryit írtak. Arthur Miller, a hajdani férj sem kerülhette meg, hogy visszaemlékezzen. Maga állítja, hogy Amerika meg-

kerülhetetlen ideáljáról van szó, akit nemzedékek sora támaszt fel újra éppen három évtizede, életének minden rejtett kis titka szenzációszámba megy még ma is. Nélküle nem voltak ötvenes évek – vallja róla szóló könyvében Norman Mailer. Arthur Miller pedig neki szenteli nemrégiben megjelent önéletrajzi regényének második kötetét, megismerkedésüket így írja le: „Marilyn Monroe szinte nevetségesen provokatív volt, akár egy egzotikus madár a röptetőben: feltűnően testhezálló ruhája nemcsak célzott rá, hanem kinyilatkoztatta, hogy ő a testét is magával hozta, és ez a legszebb test a szobában. . . A tekintet még a legapróbb hibát is hiába kereste alakjában, amint partnerével táncolt, a tökéletesség mintha provokálta volna, hogy sebet ejtsenek rajta, amely majd hasonlatossá teszi a többiekhez. Ugyanakkor éppen ez a tökéletesség keltette fel az emberben a vágyat, hogy megoltalmazza.” Minden szerepe önmagáról szólt, és ezeket a filmeket csak miatta nézik meg újra. A titok a leghatásosabb szerep, amit sosem lehet megfejteni.

Happy Birthday, Mister President! Bill Clinton hétköznapi apróságokról beszélt, a filmplakátokkal tapétázott házakról, és az egyik felvételen Marilyn híres fehér szoknyás képe libbent fel. Mellesleg Marilyn is szegény sorból küzdötte fel magát, az amerikai legendák a város pereméről indulnak. Az elnökjelölt a társairól beszélt, akikkel együtt rúgták a labdát. Közben ott bujkált egy elkoptatott szó a képek mögött, amit még ő is restellt volna kimondani: *hazaszere-tet*, micsoda közhely, milyen hazát

szeressek én, gondoltam közben magamban, és milyen émelgyősen naiv vágyai közé tartozik az embernek amerikai módra elnököt választani, hogy az én cédulám is kelljen hozzá, hogy valaki a kétszáz éves fehér házba költözzön. Mennyivel vonzóbb formája ez az átejtésnek. Tájainkon nem körítik könnyű esztétikával a választási agressziót. Minden hasonlítgatás feleslegessé válik.

Bill Clinton szemébe akkor sem szöktek a szentimentalizmus könnyei, amikor a sportról és arról a jelenetről beszélt, aminek talán az egész választási hadjárat sikerét köszönhette. Az ő ificsapata is részt vett annak idején John F. Kennedy választási kampányán. Egy amatőr szuper 8-as filmfelvétel megörökítette azt a jelenetet, amikor Kennedy sorra kezelt fog egy vidéki kisváros egyenmezés csapatával, akik a tribün felállításában a segítségére voltak. A kép megáll egy pillanatra: a félig gyerek Clinton arcán a megilletődöttség, felnéz a példaképére, zavart mosoly, és a kamera halad tovább, látható lesz a távolban a hamburgeres és a mozi, az időgép megáll, és Clinton azzal folytatja a történetet az állólámpa mellett, hogy mindig RÁ akart hasonlítani (nyilván nem véletlenül használta fodrásza talán még ugyanazt az ollót is, hogy tökéletesen hasonlítson, a vizuális effektusok fontosak). Nem azt mondja, hogy elnök akart lenni, nem, ezt senki sem hinné el, ilyen véletlen az „amerikai álomban” sincs. És azt a napot soha nem felejt el, 1963. november 22-ét. Most megint nagyon őszintének tűnik, hatásos szerep ez, amit talán nem is lehet megtanulni.

